

Süleyman Sani Axundov arxivi və xatirələrinin tekstoloji təhlili (Ədibin 150 illiyinə)

Nailə Səmədova

Filologiya elmləri doktoru

AMEA Məhəmməd Füzuli adına Əlyazmalar İnstitutu

E-mail: nailesamadova@yahoo.com

Annotasiya. XX əsr Azərbaycan ədəbiyyatının görkəmli nümayəndəsi Süleyman Sani Axundovun şəxsi arxivi AMEA Məhəmməd Füzuli adına Əlyazmalar İnstitutunda saxlanılır. 10 saylı arxiv 205 saxlama vahidindən ibarətdir. Arxivə ədibin əsərlərinin əlyazma nüsxələri, tərcümeyi-hal sənədləri, məktublar, fotolar, çap kitabları daxildir. Arxivdəki sənədlər bölmələr üzrə qruplaşdırılmışdır və hər bir sənədin saxlanıldığı qovluqda saxlama vahidi, həcmi, hansı əlifbada və dildə yazıldığı göstərilmişdir.

Süleyman Sani Axundovun arxivi təsvir edilərək, 1962-ci ildə nəşr olunmuşdur. Məqalədə kitabın müasir təsvir prinsiplərinə uyğun olmadığı üçün yenidən nəşr olunmasının vacibliyi nəzərə çatdırılmışdır. Arxivdə saxlanılan bir çox nümunələr nəşr variantından fərqlidir. Bu nümunələrdən biri də ədibin xatirələridir. Məqalədə xatirələrin əlyazma və nəşr nüsxələri haqqında məlumat verilmiş, tekstoloji baxımdan təhlil edilərək, nüsxə fərqləri göstərilmişdir.

Açar sözlər: Axundov, əlyazma, sənəd, xatirələr, nüsxə, nəşr

Məqalə tarixçəsi: göndərilib – 26.05.2025; qəbul edilib – 05.06.2025

Suleyman Sani Akhundov's archive and textological analysis of memories (To the 150th anniversary of the writer)

Naila Samedova

Doktor of Philological Sciences

Institute of Manuscripts named after Muhammad Fuzuli of ANAS

E-mail: nailesamadova@yahoo.com

Abstract. The personal archive of Suleyman Sani Akhundov, a prominent representative of Azerbaijani literature of the 20th century, is kept in the Institute of Manuscripts named after Muhammad Fuzuli of ANAS. Archive No. 10 consists of 205 storage units. The archive contains autographs of the writer's works, biographical documents, letters, photographs, printed books. The documents in the archive are grouped into sections, and the folder where it is stored indicates the storage unit, volume, language and alphabet in which each document is stored.

The archive of Suleyman Sani Akhundov was described and published in 1962. The article highlights the book's peculiarities and the importance of its republication, as it does not comply with modern principles of description. Many archival samples differ from the published version. One such example is the writer's memoirs. The article provides information about manuscript and published copies of the memoirs, analyzing them from a textual point of view and showing the differences between the copies.

Keywords: Akhundov, manuscript, document, memories, copy, publication

Article history: received – 26.05.2025; accepted – 05.06.2025

Giriş / Introduction

Tanınmış uşaq yazıçısı, dramaturq, pedaqoq Süleyman Sani Axundov (1875-1939) mədəniyyət beşiyi Şuşa şəhərində anadan olmuşdur. İlk əsəri olan “Tamahkar” komediyasını Mirzə Fətəli Axundzadənin “Hacı Qara” əsərinin təsiri ilə yazmışdır. Çoxlu sayda pyes və hekayələrin müəllifi olan ədibin XX yüzil Azərbaycan uşaq ədəbiyyatının inkişafında əvəzsiz xidmətləri olmuşdur.

Süleyman Sani Axundovun AMEA Məhəmməd Füzuli adına Əlyazmalar İnstitutunda saxlanılan 10 sayılı arxivi 205 saxlama vahidindən ibarətdir. Sənədlərin ilk və son tarixləri 1894-1927-ci illəri əhatə edir. Sənədlər sistemləşdirilərək altı bölmədə qruplaşdırılmışdır: S.S.Axundovun əlyazmaları, S.S.Axundova ünvanlanan məktublar, tərcümeyi-hal sənədləri, təsviri sənədlər, fonda daxil olan digər materiallar, çap əsərləri.

Əsas hissə / Main part

Süleyman Sani Axundovun Əlyazmalar İnstitutunda saxlanılan arxivindəki sənədlərin [4] əlyazmaları bölməsi [5] beş yarım bölməni əhatə edir: pyeslər, hekayələr, məqalələr, tərcümeyi-hal və xatirələr, tərcümələr.

Yazıçının “Tamahkar”, “Dibdat bəy”, “Qaranlıqdan işığa”, “Laçın yuvası”, “Məhəmməd Əmin Azəri”, “İki yol”, “Molla Nəsrəddin Bakıda”, “Eşq və intiqam”, “Şeytan”, “Yeni həyat”, “Səadət zəhmətdədir”, eləcə də yazılış tarixi qeyd edilməyən “Doğruçular klubu”, “Dünyadan bizar olan artist”, “Müvəqqəti ziraət”, “Fəxriyyə”, “Şahsənəm və Gülpəri” pyeslərinin, “Qonaqlıq”, “İnsafmıdır”, “Yuxu”, “Kövkəbi-hürriyyət”, “Əşrəf”, “Bax, mən buna yoxam”, “İki dost, iki düşmən”, “Son ümid”, “Oğlunu gözləyir”, “Fatma və Arşaq”, “Namus”, “Möcüzədən möcüzəyə”, “Gənc maşinistka və qoca yazıçı”, “Fuad” hekayələrinin, “Верный друг тюркской сцены” (Türk səhnəsinin sadıq dostu) və natamam, adı qeyd edilməyən, qadın təhsilindən bəhs edən məqalələrinin, rus və Azərbaycan dillərində yazdığı tərcümeyi-halının, uşaqlıq həyatından bəhs edən xatirələrinin və M.Qorkinin “Şahin nəğməsi” əsərinin tərcüməsinin avtoqraf nüsxələri arxivin əsas hissəsini təşkil edir.

Əlyazmalar İnstitutunda saxlanılan digər arxivlərə nisbətə Süleyman Sani Axundov arxivində məktublar azlıq təşkil edir [6]. Atamalıbəyovdan, Məmməd Sadıq Axundovdan, Surə Vəlibəyovadan, Mir Həsən Vəzirovdan, Zeynalovdan, İsgəndər bəy Məlikovdan, Abdulla Şaiqdan, Əbdürrəhim bəy Haqverdiyevdən, Əbdülbaqi Fövzidən, İctimai Tərbiyə İdarəsindən, Azərbaycan ETİ-dən, Qafur, Qalya, Ələkbər, Əmir, Surxay, Fərhad adlı şəxslərdən S.S.Axundova ünvanlanan 22 məktubdan 9-u Azərbaycan dilində, qalan məktublar rus dilindədir və 1910-1938-ci illəri əhatə edir.

Süleyman Sani Axundovun tərcümeyi-hal sənədləri [7] dörd hissəni əhatə edir: şəxsiyyətinə aid sənədlər, ədəbi, iş və ictimai fəaliyyəti ilə əlaqədar sənədlər. Şəxsiyyətinə aid sənədlərə (86 sənəd) S.S.Axundovun Zaqafqaziya Müəllimlər Seminariyasını bitirdiyi haqqında şəhadətnamə, yubileyə, Yazıçılar İttifaqına, ədəbiyyat cəmiyyətinə və elmi-metodik sovetə dəvət olunması haqqında çağırışlar, mandatlar, üzvlük biletləri, dəvətnamələr, sığorta, haqq-hesab, əmək qəhrəmanı, kurort və pensiya kitabçaları, təliqələr; ədəbi fəaliyyəti ilə əlaqədar sənədlərə (10 sənəd) ədibin qadınlar haqqında məşhur tarixi şəxsiyyətlərdən etdiyi tərcümələr, öz əsərləri haqqında qeydlər, əsərlərinin yazılış tarixinin və nəşr olunmuş əsərlərinin siyahısı; iş fəaliyyəti ilə əlaqədar sənədlərə (6 sənəd) “İkinci il” dərslik kitabını nəşr etdirmək üçün S.S.Axundov və A.Şaiq ilə çap edən şəxs arasında bağlanmış müqavilənin surəti, əlifba təliminə aid dərslik layihəsi, sinif jurnalı, görəcəyi işlər haqqında plan, Şuşa şəhərinin əl ilə çəkilmiş xəritəsi; ictimai fəaliyyəti ilə əlaqədar

sənədlərə (19 sənəd) Süleyman Rüstəmin S.S.Axundova yazdığı müşavirə olacağı haqqında qeydi, Moskva dramaturq və bəstəkarlar cəmiyyətinin üzvlərinə aid, üzərində S.S.Axundovun ünvanı qeyd edilmiş yeni qanunlar vərəqəsi, vəsiqə, təliqə, əmr və digər sənədlər (cəmi 121 sənəd) daxildir.

Yazığın arxivində 20 foto vardır ki, bunlar da təsviri sənədlər bölməsində yer almışdır [8]. Bu fotolar S.S.Axundovun tək, ailəvi, qrup ilə, özünün, Əbdülbaqi Fövzinin və Abdulla Şaiqin ayrı-ayrılıqda şagirdlər arasında çəkdiyi, eləcə də Sədinin, Hafiz və Əbu İshaqın, eləcə də qəzetdən kəsilmiş kimliyi məlum olmayan şəxslərin şəkilləridir.

Arxivdə müxtəlif məzmunlu sənədlər, ayrı-ayrı müəlliflərin əsərləri və qeydləri saxlanılır ki, bunlar da fonda daxil olan materiallar bölməsində [9] yerləşdirilmişdir. Bu materiallara Mirzə Fətəli Axundzadənin həyat və yaradıcılığı haqqında məlumat, Cəfərqulu xanın imperator Aleksandr tərəfindən Şəki xanlığına təyin edilməsi haqqında sənədin surəti, Qətran Təbrizinin Şirazda tapılmış əlyazma divanına aid qeydlər, Abbas Zamanovun S.S.Axundov əsərlərinin yazılma və nəşr tarixi haqqında qeydləri, Salman Mümtazın “İlk mütəəvviflər” əsəri, Azərbaycan-rus məktəbinə aid sənədlər, Qafqaz mövzusunda coğrafi oçerk, 1918-1919, 1922-1923, 1937-ci illərdə Azərbaycan Opera və Dram teatrlarında tamaşaya qoyulmuş müxtəlif əsərlərin proqramları, elmi-tədqiqat institutlarında həqiqi üzv ola bilən şəxslər haqqında protokoldan çıxarış, 1919-1920-ci tədris ilində məktəblərdə bəzi siniflərin açılması haqqında Xalq Maarif Komissarlığı tərəfindən verilmiş elan, tarixi və müəllifi naməlum şeir parçası, Cəlil Məmmədquluzadə tərəfindən Ə.Ağazadəyə verilmiş şəhadətnamə, eləcə də 1922, 1924, 1928, 1934-1936, 1938-ci illərdə dərc olunmuş müxtəlif qəzetlər və qəzet kəsikləri daxildir.

Arxivin çap əsərləri bölməsində [10] müxtəlif illərdə nəşr edilmiş kitablar yerləşdirilmişdir. Bunlar fond sahibinin və başqa müəlliflərin: A.Şaiq, M.Aleksandrov, A.Frans, M.Qorki, N.Qoqol, İ.Erenburq və digərlərinin əsərləridir.

Süleyman Sani Axundov arxivi təsvir edilərək, 1962-ci ildə professor Cənnət xanım Nağıyeva tərəfindən nəşr edilmişdir [12]. Ədəbiyyatşünas alim Məmmədəğa Sultanov arxiv və kitabın tərtibi haqqında yığcam ön söz yazmış, arxivdə saxlanılan sənədlər barədə ümumi məlumat vermiş və kitabın Belinski, Çexov, Qorki arxivlərinin təsvir prinsipləri əsasında tərtib edildiyini nəzərə çatdırmışdır.

Təsvir kitabı iki hissədən ibarətdir: I hissəyə tərcümeyi-hal və xatirat, pyeslər, hekayələr, məqalələr, tərcümələr, qeydlər; II hissəyə müxtəlif şəxslərin S.S.Axundova yazdıqları məktublar, S.S.Axundova aid sənədlər, S.S.Axundov arxivində olan müxtəlif materiallar, şəkillər daxil edilmişdir. Kitabda həmçinin şəxs və yer adlarının da göstəriciləri yer almışdır. Sonda rus dilində “Архив Сулеймана Сани Ахундова” (Süleyman Sani Axundov arxivi) başlığı altında xülasə verilmişdir. O dövr üçün məqbul sayılan təsvir prinsiplərinə bu günün prizmasından yanaşdıqda bəzi məsələlərə aydınlıq gətirmək vacibdir. İlk öncə qeyd edilməlidir ki, 1962-ci ildə C.Nağıyeva elm yollarında ilk addımlarını atırdı və “S.S.Axundov arxivinin təsviri” onun ilk kitabı idi. O səbəbdən təsvirdəki bəzi çatışmazlıqlar labüddür. Kitabda məqalələr (2 məqalə), qeydlər və S.S.Axundova ünvanlanmış məktublar istisna olmaqla, digər sənədlərin (xatirat və müxtəlif variantlarda tərcümeyi-hallar, pyeslər, hekayələr, tərcümə, S.S.Axundova aid sənədlər, arxivdə olan müxtəlif materiallar) məzmunu verilməmişdir.

Arxivdə saxlanılan ərəb əlifbasında olan materialların başlandığı və bitdiyi cümlələr kitabda həmin əlifbada verilmişdir ki, bu da müasir oxucu üçün çətinlik törədir. Bölmələr daxilində bir çox sənədlərin düzülüşündə əlifba ardıcılığı gözlənilməmişdir. Təbii ki, kitab kiril əlifbasında nəşr edilmişdir və o dövrdə sənədlər köhnə şifrələr altında saxlanılırdı. Sonralar şifrələr yeniləri ilə əvəzləndi.

Bütün bunlar görkəmli yazıçı S.S.Axundov arxivinin yenidən təsvir edilməsinin vacibliyini qarşıya çıxarır. Məqsədimiz gələcək illərdə S.S.Axundov arxivi üzərində yenidən işləmək, 1962-ci il nəşrində olan çatışmazlıqları aradan qaldırmaqdır. (Hər bir sənədin məzmununu vermək, şifrələri

yenilmək, ərəb əlifbasında olan yazıları müasir əlifbaya çevirmək, bölmədaxili sənədlərin başlıqlarını əlifba sırasına uyğun yerləşdirmək və s.)

Yazıçının arxivində saxlanılan sənədləri nəşr nüsxələri ilə müqayisə etdikdə fərqliliklərin olduğu nəzərə çarpır. Bunlardan biri də onun uşaqlıq dövrünü əks etdirən xatirələridir. Arxivdə xatirələrin avtoqraf nüsxəsi [1] saxlanılır. Üç ədəd, cizgili şagird dəftərinə bənövşəyi mürəkkəblə ərəb əlifbası ilə, səliqəli xətlə yazılmışdır. Əsər bir neçə dəfə nəşr olunsada, ilk nəşr təkrarlanmış, tərtibçilər əlyazma nüsxəsinə baxmağı lazım bilməmişlər. Latin qrafikası ilə əsər 2005-ci [2, s.427-443] və 2017-ci [3, s.459-478] illərdə nəşr olunmuşdur.

Biz 2005-ci il nəşri ilə arxivdəki avtoqraf nüsxəni müqayisə edərək, əlyazma və nəşr nüsxələri arasındakı fərqlilikləri nəzərə çatdırmaq istərdik. Nəşrlərdə əsərə müdaxilələr edilərək “düzəlişlər” aparılmışdır. Qeyd edilməlidir ki, “düzəlişlər yalnız mətnin ləkələnmiş, qaralanmış yerlərindəki mexaniki səhvləri üzə çıxarmalıdır. Təshihlər mətni yaxşılaşdırma, “toplum” və ya yenidənqurulmuş mətn yarada bilməz. Mətn anlayışı arxasında onun mənalılığı düşünülür. Əlyazmada mexaniki (bilməyərkədən yaranmış) səhvlər olduqda onlar kənarlaşdırılmalıdır. Səhvlərin bu kimi təshih “pis” oxuların “daha yaxşı” oxularla əvəz edilməsi demək deyildir [11, s.85]. Lakin tərtibçilər, yuxarıda göstərdiyimiz kimi, xatirəyə müdaxilələr etmiş, bəzi sözləri başqası ilə əvəzləmiş və ya sözlər, şəkilçilər artırmış, ixtisarlar aparmışlar. Bunları konkret nümunələrlə nəzərdən keçirək. İlk öncə başlıq: əlyazmada əsərin adı “Çocuqluq həyatımdan xatirələr” olduğu halda, nəşrdə dəyişdirilərək “Uşaqlıq həyatımdan xatirələr” kimi verilmişdir. Başlıqların sıralanması da fərqlidir. Əlyazmada bu şəkildədir: 1-ci dəftər – kənd məişəti, Tağı əmi, quşutma, Tağı əminin tərlandı; 2-ci dəftər – Köy məişəti, Tağı əmi, quşutma, Məmmədağanın alacəhrəsi, ilanlarla mübarizə, Tağı əminin tərlandı, Axtar və Şəngül; 3-cü dəftər – Çərik səfəri, balıq yerinə ilan, talesiz quşucıqaz, Qayıbın iti. Əlyazmada “Tağı əmi”, “Quşutma”, “Tağı əminin tərlandı” bölmələri həm 1-ci, həm də 2-ci dəftərdə yer almışdır. “Kənd məişəti” bölməsi isə 2-ci dəftərdə “Köy məişəti” başlığı ilə verilmişdir. 2-ci dəftərin əvvəlində, yəni “Köy məişəti” bölməsinin başlanğıcında 11 sətirlik yazı vardır ki, burada bəzi sözlər pozulmuş, bəzi sözlər əlavə edilmişdir.

Nəşrdə başlıqların sıralanması bu qaydada verilmişdir: kənd məişəti, Tağı əmi, quşutma, Məmmədağanın alacəhrəsi, ilanlarla mübarizə, Tağı əminin tərlandı, Axtar və Şəngül, Çərik səfəri, balıq yerinə ilan, talesiz quşucıqaz, Qayıbın iti. Bölmələrin sıralanması əlyazmada “Quşutma”, “Tağı əminin tərlandı”, nəşrdə “Quşutma”, “Məmmədağanın alacəhrəsi” şəklindədir.

Xatirənin əlyazması ilə nəşr nüsxələrində sözlərin və söz birləşmələrinin fərqli yazılışını nəzərdən keçirək: *ittifaq – hadisə, kömlək – köynək, bu sonki – sonuncu, cümlənin hüsnitəvəccöhini – hamının hörmətini, qayət – çox, zühura gələn təğyirlər – əmələ gələn dəyişikliklər, nəql – nağıl, müdam – həmişə, salmadan – düşməkdən, fövri (fövrən) – tez, yarın – sabah, müqəyyəd – muğayət, vahid – tək, əski – köhnə, azadə – sərbəst olaraq, rəfiq – yoldaş, həmlə – hücum, bizar – narahat, masal – təmsil, sabiq – əvvəlki, jıyan – qızmış, aralaşdırmaq – araşdırmaq, tutdururdu – doydururdu, bir də – bir dəfə, açmaq – qaçmaq, gətirirlər – yetirirlər, qara xallı – qara xalı, açmaq – qaçmaq, dedi – elədi və s.*

Əlyazma və nəşr nüsxələrində bəzi sözlər mənacə yaxın olsa da, müxtəlif şəkildə yazılmışdır: *yedirdim – doydurdum, günəşə – günə, səbirsiz – səbirsizliklə, gedəməyib – gedə bilməyib, aramağa başladıq – axtarmağa başladıq, sordum – soruşdum, öldükdə – öldüyü halda, sürərək – sürərkən, tuta bilmişdik – tuta bilərdik, sataşırdu – sataşsaydı, qırırduq – qırardıq, etməyə başladı – etdi, dəli olmuşdu – özündən çıxırdı və s.*

Əlyazmada və nəşr variantlarında şəkilçilər ya fərqli yazılmışdır, ya da ixtisar edilmişdir: *tökürlər – tökürdülər, dibindəki – dibində, oldu – olmuşdu, kəsilirdi – kəsilərdi, inandırmış – inandırıb, söylənərdi – söylənirdi, verib – verdi, yaralamamış – yaralamayıb, gedirdim – gedirdik, götürərdi – götürürdü, almış – alıbdır, həyətdə – həyətdə, gözləməli idik – gözləməliyik, dibindəki –*

dibində, oldu – olmuşdu, qalmış – qalmışdır, düşmüş – düşmüşdü, yatmış – yatmışdır, deyildi – deyil, büdrəyib – büdrəyir, geriyə – gerivə s.

Xatirənin nəşr variantında bəzi sözlər və şəkilçilər ixtisar edilmişdir: “*Yenə bir gün anam həyətdə oturub köynək tikirdi*”, “*Sonralar özümüz qurd saxladıqda Tağı əminin nəql etdiyini təcrübə edərək öz gözümlə gördüm*”, “*Tağı əmi mənim könlümü aldı*”, “*İndi yenə də ayaqlarımızı soyunub balıq axtarmağa başladıq*” cümlələrindəki “*bir gün*”, “*təcrübə edərək*”, “*Tağı əmi*” və “*indi*” sözləri nəşrdə yazılmamışdır.

Nəzərə çatdırmaq lazımdır ki, nəşrdə söz və şəkilçilərlə yanaşı, bəzi hissələr də ixtisar edilmişdir: “*Ağdamın iki bazarı var idi. Biri daimi, o biri həftə bazarı. Daimi bazarın dükənləri xanlar zamanından tikilmiş daş binanın içində olardı. Gecələr üç böyük darvaza ilə bağla[n]ardı. Burada alış-veriş edən tacirlər, ümumiyyətlə, Şuşa əhalisi olub, evləri şəhərdə, özləri burada yaşayırdılar. Bunlar ilə yerli əhali arasında saziş yox idi. Yerlilər bunları sevmirdilər. Həftə bazarı isə bazar günləri olardı. O günü ətraf kəndlərdə məhsulat açıq meydanlara tökülüb satırdı*” [1].

Əlyazmanın 2-ci dəftərinin əvvəlində, yəni “*Köy məişəti*” bölməsindən əvvəl yazılan bu hissə nəşrdə ixtisar edilmişdir.

Nəşr variantında mətnə bəzi söz və şəkilçilər əlavə edilmişdir. Əlyazmada: “*Amma ilanlar yox*”, nəşrdə: “*Amma zəhərli ilanlar məlum olmurdu*”; əlyazmada: “*Quşlara nə cür at vermək və nə miqdarda – onu mənə öyrətmişdi*”, nəşrdə: “*Quşlara nə qədər və nə cür at verməyi Tağı əmi öyrətmişdi*”; əlyazmada: “*O, quşlardan, heyvanlardan çox şey bilir*”, nəşrdə: “*O, quşlar, heyvanlar haqqında çox şey bilir*”; əlyazmada: “*obası yanından*”, “*olma-olmaya*”, “*düşmüş*”, “*yatmış*”, “*doqqazlardan*” kimi sözlər nəşrdə: “*obasının yanından*”, “*olmaya-olmaya*”, “*düşmüşdü*”, “*yatmışdı*”, “*doqqazlarından*” şəklində verilmişdir və s. Mətnin “*Şəngül isə oynamaq istəyir*”, “*... ilan fəqərəsindən istifadə edərək, özünü başqa yerə vermişdir*” cümlələrində “*isə*” və “*özünü*” sözləri nəşr variantında əlavə edilmişdir.

Nəşr variantında bəzi cümlələr ya fərqli, ya da yanlış verilmişdir: əlyazmada: “*İt ilərki kibi atın qabağında dikəldi*”, nəşrdə: “*İt nəinki kimi atın qabağında dikəldi*”; əlyazmada: “*İstər iki balıq tuta, ilan tutub bir uşaq*”, nəşrdə: “*İstər ilan balıq tuta, ilan tutub bir uşaq*”; əlyazmada: “*Parçalanıb qorxudan o vaxt onda dil-dodaq*”, nəşrdə: “*Parçalanıb qorxudan o vaxtında dil-dodaq*”; əlyazmada: “*... mən də qırğını vaxtında buraxacağam*”, nəşrdə: “*...mən də qırğını vaxtında vuracağam*”; əlyazmada: “*Ayaqlarından uzun qayış sallana-sallana qırğı bildirçini tutub yerə endi*”, nəşrdə: “*Ayaqlarından uzun qayış sallana-sallana bildirçin yerə endi*”; əlyazmada: “*Daha səbr edəməyəcək halə gəlmişdim*”, nəşrdə: “*Daha səbrim tükənmişdi*” və s.

Əlyazma və nəşr variantlarında bu və ya digər fərqlilikləri əks etdirən misalların sayını daha da artırmaq olar. Bu baxımdan Süleyman Sani Axundovun “*Çocuqluq həyatımdan xatirələr*” əsərinin əlyazma nüsxəsi əsasında nəşri əhəmiyyətli sayıla bilər. Onu da qeyd etmək lazımdır ki, yazıçının ədəbi irsinin digər nümunələri üzərində də bu yöndə araşdırmaların aparılması vacib və məqsəduyğundur.

Nəticə / Conclusion

Süleyman Sani Axundovun xatirələri bir neçə dəfə nəşr olunsada, ilk nəşr təkrarlanmış, əlyazmadan fərqli şəkildə işıq üzünə çıkmışdır. Nəzərə çatdırmaq ki, əsəri avtoqraf nüsxə əsasında transfoneliterasiya edib, başqa müəlliflərin Əlyazmalar İnstitutunda saxlanılan xatirələri ilə birlikdə nəşrə hazırlamışdır. Axundov xatirələrinin əlyazma əsasında nəşri ixtisar və fərqliliklərin üzə çıxarılıb tam mətnin bərpasına imkan yaradacaq və yazıçının bədii irsinin dəqiq və əhatəli öyrənilməsinə vəsib olacaqdır. Eyni zamanda Süleyman Sani Axundovun Əlyazmalar İnstitutunda saxlanılan arxivi müasir təsvir prinsiplərinə uyğun yenidən təsvir edilməli, əvvəlki nəşrdəki uyğunsuzluqlar aradan qaldırılmalıdır. Bütün bunlar ədibin yaradıcılığını daha mükəmməl araşdırmağa imkan yaradacaqdır.

Ədəbiyyat / References

1. Axundov S.S. Çocuqluq həyatımdan xatirələr. AMEA ƏYİ, fond 10, saxlama vahidi 67.
2. Axundov S.S. Seçilmiş əsərləri. – Bakı: Şərq-Qərb, 2005.
3. Axundov S.S. Seçilmiş əsərləri. – Kitab Klubu, 2017.
4. AMEA ƏYİ, fond 10, 205 saxlama vahidi.
5. AMEA ƏYİ, f.10, s.v.1-68.
6. AMEA ƏYİ, f.10, s.v.69-89.
7. AMEA ƏYİ, f.10, s.v.90-165.
8. AMEA ƏYİ, f.10, s.v.166-176.
9. AMEA ƏYİ, f.10, s.v.177-189.
10. AMEA ƏYİ, f.10, s.v.190-205.
11. Musabəyli A. Mətn bilgisi – mətnşünaslıq (dərs vəsaiti). – Bakı: Elm, 2005.
12. Nağıyeva C. S.S.Axundov arxivinin təsviri. – Bakı: Azərbaycan SSR Elmlər Akademiyası nəşriyyatı, 1962.

**Архив Сулеймана Сани Ахундова и текстологический анализ воспоминаний
(к 150-летию писателя)**

Наиля Самедова

Доктор филологических наук
Институт рукописей имени Мухаммеда Физули НАНА
E-mail: nailesamadova@yahoo.com

Резюме. Личный архив видного представителя азербайджанской литературы XX века Сулеймана Сани Ахундова хранится в Институте Рукописей имени Мухаммеда Физули НАНА. Архив №10 состоит из 205 единиц хранения. В архиве имеются рукописные экземпляры произведений писателя, биографические документы, письма, фотографии и печатные книги. Документы в архиве сгруппированы по разделам, а в папке, где хранится каждый документ, указана единица хранения, объем, алфавит и язык, на котором написан документ.

Архив Сулеймана Сани Ахундова был описан и опубликован в 1962 году. В статье подчеркиваются особенности книги и важность переиздания, поскольку она не соответствует современным принципам описания. Многие архивные образцы отличаются от опубликованной версии. Одним из таких примеров являются воспоминания писателя. В статье дана информация о рукописных и опубликованных экземплярах воспоминаний, анализ с текстологической точки зрения, показаны различия между экземплярами.

Ключевые слова: Ахундов, рукопись, документ, воспоминания, экземпляр, публикация